

Spor o Rukopisy: Jsou to opravdu falzifikáty?

Rukopis královédvorský a Rukopis zelenohorský představují vynikající literární díla, což není v české literatuře úplně běžné. O jejich pravosti se vede spor prakticky už od doby jejich objevení. Stále se totiž neví, kdo je jejich autorem. Jsou jimi skutečně Václav Hanka a Josef Linda, jak se obecně traduje? Nebo jsou snad Rukopisy pravé a jejich autor zřejmě zůstane navždy neznámý? Anebo že by to bylo všechno úplně jinak?

Už od jejich nalezení v roce 1817 je kolem nich rušno. Do sporu o pravosti *Rukopisu královédvorského* a *Rukopisu zelenohorského* se postupně zapojují snad skoro všichni, kteří v 19. století něco znamenají. Dokonce i budoucí první československý prezident **TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK** (1850 – 1937)! Proč ale vlastně tyto *Rukopisy* dodnes vyvolávají tolik dohadů? V čem jsou tak specifické a co zajímavého obsahují? A proč i dnes převažuje v širších vědeckých i laických kruzích názor, že se jedná o padělky, ačkoli s tím mnoho badatelů nesouhlasí?

ZA VŠECHNO MŮŽE DOBROVSKÝ

Dlouholetý spor o pravost *Rukopisů* vlastně rozpoutává český historik a zakladatel slavistiky (oboru, který se zabývá jazyky slovanských národů – pozn. red.) **JOSEF DOBROVSKÝ** (1753 – 1829). Ten ale paradoxně vůbec nenapadá *Rukopis královédvorský*, který

od samého začátku považuje za pravý a za „vynikající nade vše, co se dosud ve staročeském písemnictví našlo“, ale jen *Rukopis zelenohorský* (tehdy ještě nazývaný *Libušin soud* – pozn. red.). Ten prakticky ihned prohlašuje za padělek! Proč? Důvodem jsou hlavně tajemné okolnosti jeho nálezů, ale také například jméno „Čech“ v jeho textu, které Dobrovský považuje za pozdější termín. Svě výhrady však dlouho nikde nepublikuje, spíše je sděluje svým současníkům v korespondenci.

CO PŘINÁŠÍ CORDŮV ROZBOR?

Je zajímavé, že Dobrovského stanovisko neshledává jeho přítel – například spisovatel **JOSEF JUNGEMANN** (1773 – 1847), kterého posléze Dobrovský označuje ve svých dopisech za možného spolutvůrce rukopisu, nebo historik **FRANTIŠEK PALACKÝ** (1798 – 1876). Zmíněná Dobrov-

Josef Dobrovský

Josef Jungmann

František Palacký

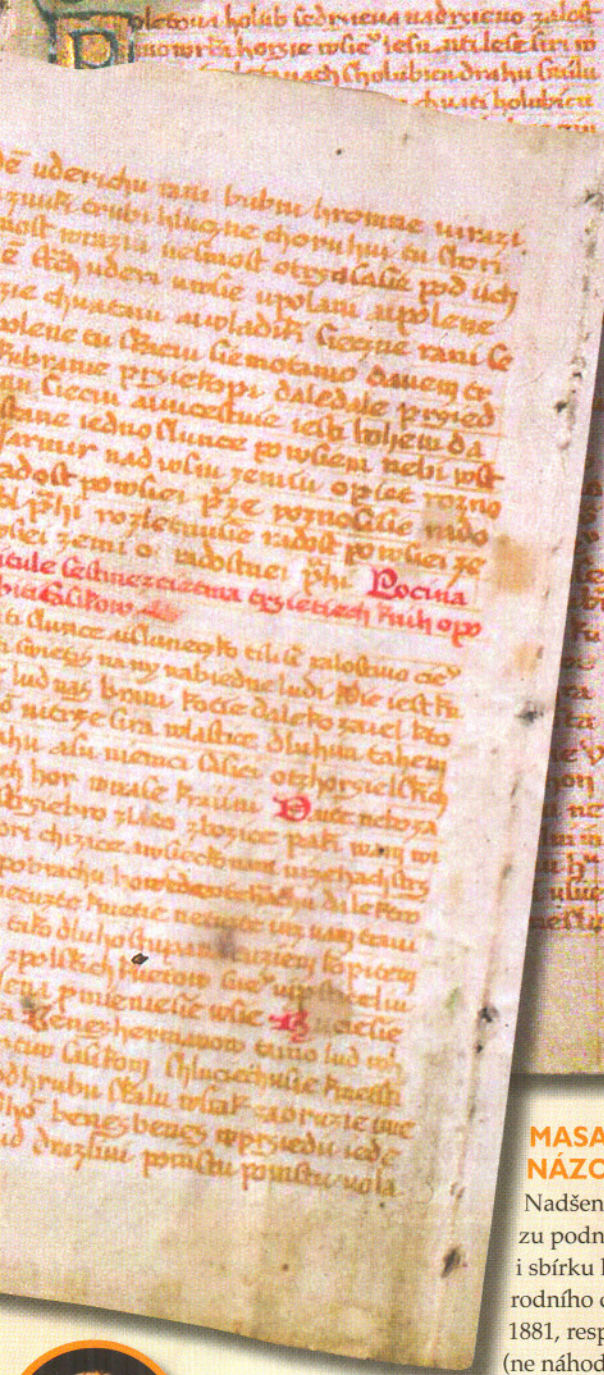
ského kritika je i hlavním důvodem toho, proč *Rukopis zelenohorský* vychází tiskem v roce 1820 nejdříve v Polsku a Rusku a teprve potom u nás (v časopise *Krok*). Právě to nutí Dobrovského k tomu, aby v roce 1824 publikoval svoje výhrady vůči *Rukopisu* ve vídeňském *Hormayrově Archivu* v článcích *Literární podvod a 33 námitek proti pravosti Libušina soudu*. Ty však v roce 1840 vyvracejí **PALACKÝ** s jazykovědcem **PAVLEM JOSEFEM ŠAFAŘÍKEM** (1795 – 1861) ve spisu *Nejstarší památka jazyka českého* a také prezentují velmi objektivní chemický a mikroskopický rozbor *Rukopisu zelenohorského* od proslulého badatele **AUGUSTA CORDY** (1809 – 1849). Jaké výsledky při-

náší? Corda v dopise **PALACKÉMU** ze 7. března 1840 mimo jiné píše: „Prohlašuji z přírodně historického stanoviska a z prostého stavu spisu tento předložený dokument za nanejvýš starý, nehledě na formu písma, řeč a zkratky a na nich se nalézající později přidané značky (noty).“

KDO TO PADĚLAL? HANKA S LINDOU!

Nález *Rukopisů* samozřejmě přispívá i k atmosféře českého národního obrození kolem roku 1848. Proto rakouská vláda později rozpoutává poměrně ostrou mediální kampaň, v níž *Rukopisy* záměrně označuje za falešné podvrhy. Věřící, že tím pokoří neustále sebevědomější Čechy a jejich národního ducha. V časopise *Tagesbote aus Böhmen* tak vychází v roce 1858 anonymní článek *Rukopisné lži*

Dobrovský paradoxně vůbec nenapadá Rukopis královédvorský, který od samého začátku považuje za pravý a za „vynikající nade vše, co se dosud v staročeském písemnictví našlo“, ale jen Rukopis zelenohorský.

Co je Rukopis královédvorský?

kostel sv. Jana Křtitele ve Dvoře Králové nad Labem

Byl objeven 16. září 1817 **VACLAVEM HANKOU** ve věžní kobce děkanského kostela sv. Jana Křtitele **VE DVŮRE KRÁLOVÉ**. Skládá se ze **7 PERGAMENOVÝCH DVOJLISTŮ** popsaných po obou stranách, 2 listy jsou neúplné a ze tří čtvrtin odříznuté, takže rukopis tvoří **24 CELÝCH STRAN** a 4 „proužky“.

Listy jsou přibližně stejně velké – jsou vysoké asi 12 centimetrů a široké 7 – 8 centimetrů. Proužky mají šířku 2 centimetry. Počet řádek kolísá mezi 31 – 33 řádky na 1 stranu.

Pergamen rukopisu je **ŽLUTAVĚ ŠEDÉ BARVY** a je místy zašpiněný. Běžné písmo je miniskulní, psané železitoduběnkovým inkoustem dnes již světle žlutohnědé barvy, což znamená, že **STÁRNUTÍ INKOSTU** je ve velmi **POKROČILÉM STÁDIU**.

Jeho obsahem je **CELKEM 14 PÍSNÍ** (byly zpívány za doprovodu strunného nástroje – pozn. red.), z toho **6 EPICKÝCH** (Oldřich, Beneš Heřmanův, Jaroslav, Čestmír a Vlaslav, Ludiše a Lubor, Zábaj), **2 LYRICKOEPICKÉ** (Zbyhoň, Jelen) a **6 LYRICKÝCH** (Kytice, Jahody, Růže, Žezhulice, Opuštěná, Skřivánek). U jednotlivých písní je však třeba rozlišovat **DOBU** jejich **VZNIKU**, která se pohybuje údajně **OD 9. DO 13. STOLETÍ**, a také dobu jejich fyzického zápisu na pergamen.

Václav Hanka

a paleografické pravdy, v němž je za padělatele obou Rukopisů poprvé označován nálezcce Rukopisu královédvorského, jinak však docela průměrný spisovatel té doby **VACLAV HANKA** (1791 – 1861), ke kterému je později připojen i jeho „kolega“ **JOSEF LINDA** (1789 – 1834). Hanka však na radu Palackého žaluje redaktora **DAVIDA KUHA** (1818 – 1878) pro urážku na cti. Ten je pak sice odsouzen, ale vídeňskou vládou následně osvobozen. Nesvědčí už to o jisté tendenčnosti náhledu na Rukopisy?

MASARYKŮV NÁZOR

Nadšení z jejich nálezu podněcuje následně i sbírku k založení Národního divadla v roce 1881, resp. v roce 1883 (ne náhodou je dvakrát po sobě otevřeno Smetanovou operou *Libuše*, jejíž námět a libreto vzniká právě díky obsahu Rukopisu zelenohorského – pozn. red.). Už v roce 1886 ale vypuká největší kampaň proti Rukopisům, a to zejména díky aktivitě budoucího československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, který je v té době redaktorem časopisu Athenaeum. Masaryk se sice stává organizátorem nového boje proti Rukopisům, ale žádnými vědeckými důkazy nepřispívá. Jaký je tedy jeho vliv?

GEBAUERE, DOKAŽ TO!

Dokázat, že jsou Rukopisy padělané, od něj dostává za úkol český

jazykovědec **JAN GEBAUER** (1838 – 1907). Ten jim ve svých článcích vytýká především některá slova – označuje je za nedoložená a ve starobylých památkách nemožná (například slova „děva“, „luna“, „holedbati se“ nebo tvary sloves neodpovídající staročeské gramatice – většina z nich je však později nalezena ve starých českých textech – pozn. red.). Především však zdůrazňuje, že některé odchylky se shodují s chybami Hankovy gramatiky, a právě tyto shody (tzv. koincidence) považuje za důkaz padělatelství Rukopisů. „Všechny jazykové odchylky by se snad daly vysvětlit, nebyť těch nešťastných koincidence s Hankovou gramatikou,“ prohlašuje a požaduje provedení dalších chemických zkoušek. Těmi jsou následně pověřeni dva univerzitní profesori **ANTONÍN BĚLOHOUBEK** (1845 – 1910) a **VOJTĚCH ŠAFARIK** (1829 – 1902), kteří pro jistotu pracují nezávisle na sobě. K jakému závěru dospívají? Že Rukopis královédvorský prokazuje známky velkého stáří a že povaha pergamenů (zvláště pak jejich

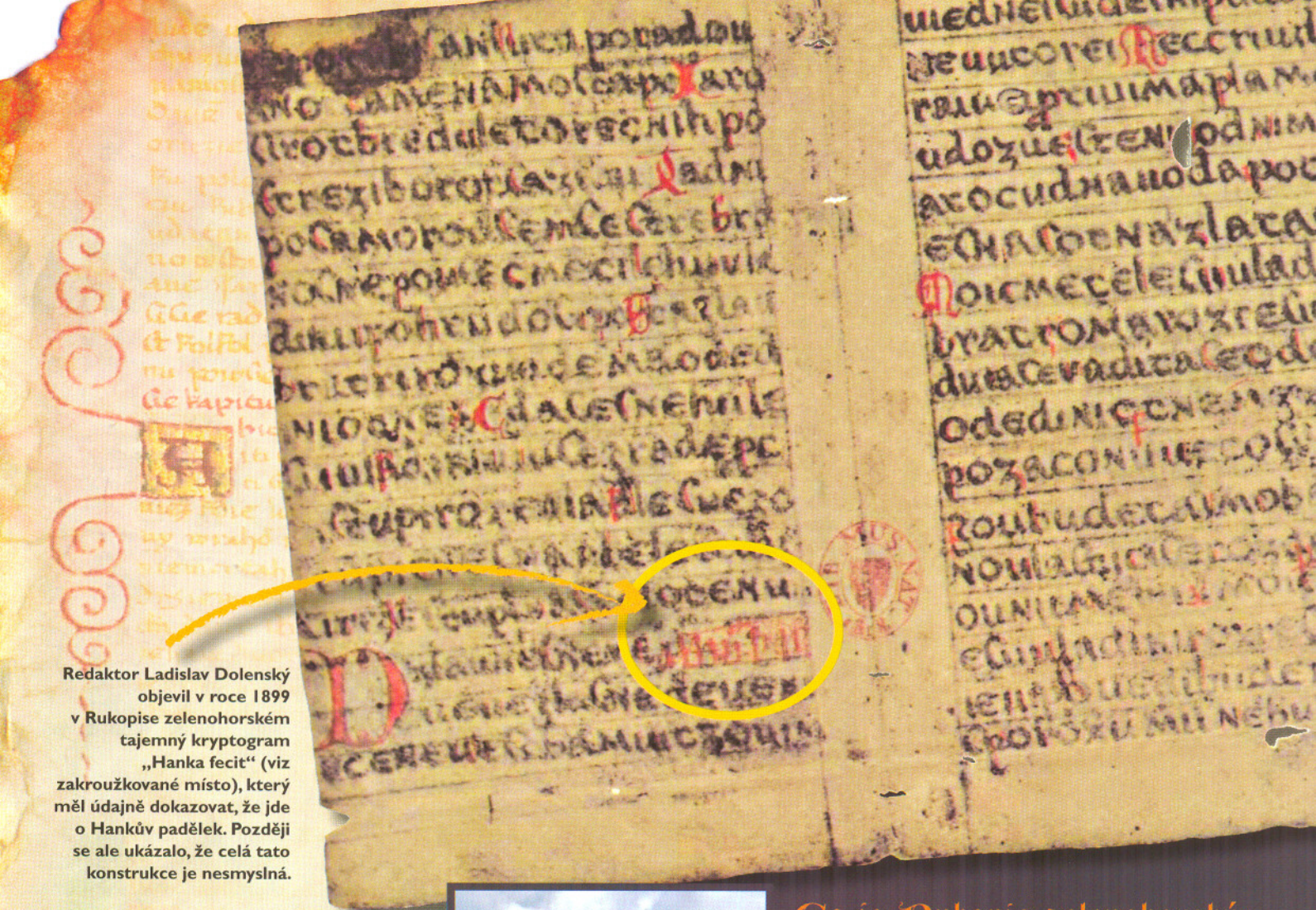

Jan Gebauer

obsahu) vylučuje takřka možnost podvrhu!

JSOU TO JEN BARVIČKY?

K chemickému zkoumání Rukopisu zelenohorského však už nedochází. Těsně před zveřejněním zprávy o Rukopisu královédvorském totiž vystupuje Gebauer s tvrzením, že chemické zkoušky v principu nemohou prokázat pravost Rukopisů a zároveň poukazuje na nový „důkaz“ padělků. O co jde? O Bělohoubkův objev tehdy novodobého barviva (berlínské modři) v iniciále „N“ Rukopisu královédvorského. Problém je však v tom, že se vzápětí ukazuje, že tato berlínská modř je zanesena do iniciály až při pozdější restauraci Rukopisů v letech 1835 – 1843. Současný předseda České společnosti rukopisné a obhájce pravosti Rukopisů **JIRÍ URBAN** k tomu říká: „Bělohoubek se tehdy soustředil na to, jak dalece pronikla hmota inkoustu dovnitř do pergamentu. To je dlouhodobý proces a jeho trvání lze chemicky určit. A právě na tom postavil svůj důkaz, že Rukopisy se chovají jako pravé. Nikoli na nějakých barvičkách v iniciálách, které mohou být dodatečně dodány.“ Jenže o tom se v té době příliš nemluví. Proč vlastně?

Redaktor Ladislav Dolenský objevil v roce 1899 v Rukopise zelenohorském tajemný kryptogram „Hanka fecit“ (viz zakroužkované místo), který měl údajně dokazovat, že jde o Hankův padělek. Později se ale ukázalo, že celá tato konstrukce je nesmyslná.

TAJEMNÝ KRYPTOGRAM

Jakýmsi symbolickým posledním hřebíčkem do rakve *Rukopisů* je „objev“ kryptogramu „Hanka fecit“ („Hanka vyrobil“), o kterém poprvé píše v roce 1899 redaktor **LADISLAV DOLENSKÝ** v uznávaném vědeckém časopise *Listy filologické*. Podle Dolenského se údajně Václav Hanka, tehdy považovaný za nejpravděpodobnějšího padělatele *Rukopisů*, podepsal v zašifrované podobě přímo do *Rukopisu zelenohorského*! Písmena „V. Hanka fecit“ tu mají být prý vepsána ve změní čar na straně 4. Je to ale pravda? Zarážející je, že až do roku 1911 toto tvrzení nikdo neověřuje! Přesvědčení, že *Rukopisy* jsou padělkem, tak veřejnost už téměř považuje za jednoznačný fakt.

KOMU TÍM PROSPĚL?

Až po dlouhých 12 letech zjišťuje slovínský badatel **DAVORIN ŽUN-**

zámek Zelená Hora u Nepomuku

KOVIČ (1859 – 1940), že jde o čirou Dolenského fantazii. V roce 1930 pak i ředitel Fyzikálního ústavu Univerzity Karlovy v Praze profesor **VIKTORIN VOJTĚCH** (1879 – 1948) zhotovuje fotografickou zvětšeninu (využívá při tom i rentgenových a ultrafialových paprsků) této záhadné stránky, ze které je zřejmé, že takový nápis skutečně v *Rukopise* není. O co ale Dolenskému šlo? A kdo asi za jeho „důkazem“ stál?

VOJTĚCH: UŽ I JÁ JSEM UVĚŘIL!

To ale není všechno! Vojtěch navíc konstatuje, že ač byl vůči *Rukopi-*

Co je Rukopis zelenohorský?

- Kdyby byl **PRAVÝ**, byl by zřejmě **NEJSTARŠÍ ČESKÝ PŠANOU PAMÁTKOU** vůbec.
- Byl objeven v roce 1817 na **ZÁMKU ZELENÁ HORA** u Nepomuku tamějším zámeckým úředníkem **JOSEFEM KOVÁŘEM**, který jej v listopadu 1818 **ANONYMNĚ ZASLAL** nejvyššímu purkrabí království Českého **HRABĚTI KOLOWRATOVÍ** pro nově zřízené Museum království Českého.
- Protože jeho **MÍSTO NALEZENÍ** nebylo dlouho známé, byl podle svého obsahu nazván *Libušin soud*. Teprve v roce 1859 objevil **VÁCLAV VLADIVOJ TOMEH** místo jeho nálezu a rukopis se začal označovat jako *Rukopis zelenohorský*.
- Tvoří ho 2 pergamenové dvojlisty, tedy 8 stran textu. **PERGAMEN** je hrubě opracován a je **ZNAČNĚ POŠKOZEN**. Dvojlist má rozměry 22,4 x 18 centimetrů.
- Běžný text je psán **ZELEZITOMĚDNATÝM INKOUSTEM** dnes už zelené barvy. Ten pronikl hluboko do pergamenu, v některých místech dokonce proráží až na jeho druhou stranu.
- V textu se také nahodile vyskytuje asi **80 ZÁHADNÝCH ČERVENÝCH MINIOVÝCH ZNAČEK**, jejichž účel není dodnes známý. Všechny (až na jedinou) kříží text *Rukopisu* a dělají ho méně čitelným. Existují názory, že byly zapsány mnohem později a že mají souvislost s hudebním doprovodem při přednesu textu.
- Jeho obsahem jsou **ZLOMKY PÍSMI Sněmy**, v níž se líčí právní uspořádání rodového majetku, a *Libušin soud* s námětem sporu bratří Chrudoše a Štáhlava o dědictví po otci Klenovici a jejich následném rozsouzení kněžnou Libuší.
- Stejně jako *Rukopis královédvorský* je napsán středověkým písmem bez háčků a čárek a navíc bez mezer mezi slovy.

KTERÝ Z NÁZORŮ JE ASITEN SPRÁVNÝ?

1. RUKOPISY JSOU FALZIFIKÁTY Z DOBY NÁRODNÍHO OBROZENÍ

■ Lidé, kteří tento názor zastávají, většinou soudí, že autorem (nebo spoluautorem) padělaných *Rukopisů* je **VÁCLAV HANKA**, případně **JOSEF LINDA**.

■ Podle nich byl tento problém s definitivní platností vyřešen koncem 19. století za přispění **TOMÁŠE GARRIGUA MASARYKA** nebo se opírají o novější literaturu faktu spisovatele **MIROSLAVA IVANOVA**.

2. RUKOPISY JSOU STŘEDOVĚKÉ PAMÁTKY

■ Zastánci tohoto názoru nepovažují důkazy, které byly proti pravosti *Rukopisů*

vzneseny, za průkazné. Zároveň soudí, že se nemá dokazovat pravost *Rukopisů*, ale naopak fakt, že jde o padělek.

3. RUKOPISY NEJSOU ANI Z DOBY NÁRODNÍHO OBROZENÍ, ANI NEJDE O STŘEDOVĚKÉ PAMÁTKY

■ S tímto názorem přichází v 70. letech minulého století profesor **KAREL KREJČÍ**. V článku *Některé nedořešené otázky kolem Rukopisu královédvorského a zelenohorského*, který je v roce 1974 otištěn v časopise *Slavia*, poukazuje na neudržitelnost představy, že by dílo jako *Rukopisy* mohl vytvořit Václav Han-

ka nebo Josef Linda. Právěho autora naopak hledá v období baroka (1600 – 1750).

■ V současné době je nejvýraznějším reprezentantem tohoto názoru americký profesor českého původu **ZDENKO FRANKENBERGER DANEŠ**, který působí na Tacomské univerzitě v americkém státě Washington. Jeho studie *Jsou Rukopisy jihoslovanského původu?* je zveřejněna v 80. letech ve slovinské Lublani, v roce 1995 pak ve *Sborníku Národního muzea. Vznik a Rukopisů* klade přibližně do roku 1500 a za autora považuje jakéhosi Jihoslovana, který má v této době působit v Čechách.

sům původně skeptický, na základě svých výzkumů došel k přesvědčení, že je takřka vyloučené, aby *Rukopis zelenohorský* mohl být napsán v době, do které ho zařazují příznivci názoru,

že jde o padělek (tedy

v letech 1816 – 1817 – pozn. red.). „Společně s chemikem Andrlíkem jsme vyrobili tisíce inkoustů a experimenty s nimi ukázaly, že nelze ani prostředky 20. století napodobit stárnutí inkoustového písma,“ prohlašuje Vojtěch. Ačkoli na obranu pravosti *Rukopisů* vystupují v takzvané době první republiky i další významné osobnosti (např. dvojnásobný rektor pražské Univerzity Karlovy **FRANTIŠEK MAREŠ**) a v roce 1932 vzniká i Česká společnost rukopisná, názory veřejnosti se stále přiklánějí spíše k faktu, že jde o padělek. Jak je to ale možné, když zatím nikdy ještě nebyl předložen jednoznačný důkaz, který by to potvrdil?

PŘÍLIŠ VELKÁ ÚCTA

Jiří Urban si myslí, že je to tím, že celý spor je bohužel mírně zpolitizován. „To ověřit třeba i z toho, že je tady velká úcta k Masarykovi, který se do tohoto problému také

Známy spisovatel faktu Miroslav Ivanov (vlevo) se v letech 1967 – 1971 pokusil společně s vědci z Kriminalistického ústavu Veřejné bezpečnosti definitivně vyřešit otázku *Rukopisů*. Jejich pátrání nakonec bylo neúspěšné.

zapojil. Někdo si myslí, že se zavděčí jeho památce tím, že ho bude podporovat ve všem, co řekl, a že to bude považovat za nějakou absolutní pravdu. To však není správný přístup,“ říká. Podle něho se do sporu samozřejmě také promítl vztah Čechů s Němci. „Zároveň bych chtěl ale připomenout, že kromě německých odpůrců *Rukopisů* je tu i řada německých kapacit – například Goethe, Meinert, Dambeck, Jacob Grimm a jiní, kteří si jich vysoce cenili!“ upozorňuje Urban.

ZÁVĚR JEŠTĚ PŘED VÝZKUMEM?

Zatím poslední významnější pokus vyřešit spor o *Rukopisy* (resp. *Rukopis zelenohorský*) podniká v letech 1967 – 1971 známý spisovatel faktu **MIROSLAV IVANOV** (1929 – 1999), který do celého pří-

padu zapojuje i tehdejší pražský Kriminalistický ústav Veřejné bezpečnosti. A výsledek? Po chemickém a fotografickém zkoumání společně docházejí k závěru, že *Rukopis zelenohorský* je takzvaný palimpsest – tedy rukopis psaný na pergamentu, který byl již dříve použit ke psaní a bylo z něj odstraněno staré písmo. Co to tedy údajně znamená? Že *Rukopis zelenohorský* není středověkou památkou! Jenže to jednak odporuje předchozímu podobnému zkoumání profesora Vojtěcha a jednak s tím také nesouhlasí ani členové České společnosti rukopisné. „Sám jsem Ivanovova tvrzení (...) prověřoval a došel jsem k závěru, že celý ten postup je značně spekulativní a neprůkazný,“ říká Jiří Urban. „Ivanov podřídil své závěry hypotéze, kterou – jak později vy-

zradil – napřed sdělil tehdejšímu ministru Hoffmannovi a Smrkovskému, než bylo za jeho asistence povoleno zkoumání *Rukopisů*!“

MÍSTO DŮKAZŮ JEN NÁMITKY

O podivných závěrech Ivanovova výzkumu svědčí i fakt, že se je Vědecká rada Kriminalistického ústavu v roce 1975 na základě oponentních

posudků rozhoduje nepublikovat, protože „provedené zkoušky v řadě směrů buď nedotvrzují závěry zpracovatelů, nebo alespoň nevedou k jednoznačným faktům, resp. je nelze pokládat za dostatečně vědecky průkazné.“ A jak je to s *Rukopisem* dnes? Dá se říci, že všechny vědecké útoky na jejich pravost byly postupně odrazeny a že jejich odpůrci už nepřekládají důkazy, že jde o padělek, ale „pouze“ jakési námitky. Podle Jiřího Urbana však jsou skutečnými středověkými památkami: „Myslím si, že *Rukopis zelenohorský* byl zapsán asi ve 13. století. (...) Jen zdůrazňuji, že doba zápisu není totožná s dobou vzniku, jak ostatně platí ve všech literaturách. Královédvorský rukopis byl pak zapsán asi o 100 let později.“ Má ale pravdu?

PETR BRZOKOUPIL

„Společně s chemikem Andrlíkem jsme vyrobili tisíce inkoustů a experimenty s nimi ukázaly, že nelze ani prostředky 20. století napodobit stárnutí inkoustového písma.“ Profesor Viktorin Vojtěch